

Отже, реформа кримінального законодавства є важливою складовою правової реформи та спрямована на реалізацію істотних, прогресивних правових змін у сфері кримінально-правових відносин з урахуванням потреб демократичного суспільства. Однією з концептуальних засад реформи кримінального законодавства є розрізнення юридичної природи злочинів та проступків і відмова від розуміння проступків як виду злочинів найменшої суспільної небезпечності. Проступок повинен інтерпретуватися як протиправне діяння, що заподіює і не здатне завдати істотну шкоду особі, суспільству чи державі, тоді як злочин заподіює істотну, значну, тяжку або надзвичайно тяжку шкоду. Ці види шкоди мають бути чітко визначені в законодавстві, що створить належний інструментарій розмежування проступку і злочину [5].

Список використаних джерел

1. Кривицький Ю. В. Правова реформа: теоретико-прикладні виміри актуалізації проблеми. Часопис Київського університету права. Київ, 2018. № 3. С. 37–41.
2. Баулін Ю., Тацій В. Завдання вітчизняної кримінально-правової науки в умовах реформування кримінального законодавства України. Право України. 2020. № 2. С. 17–31.
3. Стрельцов Є. Л. Реформа кримінального законодавства України: осінні роздуми. Херсон : Гельветика, 2019. 100 с.
4. Тацій В. Я., Борисов В. І. Кримінальний кодекс України. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17 : Кримінальне право / Редкол. : В. Я. Тацій та ін. Харків : Право, 2017. С. 473–476.
5. Концепція реформування кримінального законодавства України, підготовлена робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept>.

Кришевич О. В.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор;

Задніченко С. І.,

заступник начальника Департаменту
документального забезпечення – начальник
управління організаційного забезпечення
та контролю

ПОНЯТТЯ «ІСТОТНА ШКОДА», «ЗНАЧНА ШКОДА» В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У «Юридичній енциклопедії» за редакцією Ю. С. Шемшученка відсутнє тлумачення поняття «істотна шкода», але вказується, що стосовно категорії «шкода» оперують поняттями «істотна», «значна», «велика», «особливо велика», «завдана у великому розмірі», «завдана у

особливо великому розмірі» тощо. Універсального визначення цих понять у кримінальному праві немає, розмір шкоди диференціюється залежно від виду суспільно небезпечного діяння та суттєво впливає на призначення кримінально-правової санкції. У свою чергу, слово «шкода» трактується як зменшення або знищення майнової, немайнової чи іншої сфери потерпілого [7, с. 916]. Отже, шкода може бути як майновою чи матеріальною, так і шкодою, заподіяною життю чи здоров'ю людини або ж іншим цінностям, правам чи інтересам людини, юридичної особи або ж суспільства. Водночас, заподіяння не будь-якої шкоди тягне настання кримінальної відповідальності, а лише істотної – тобто реальної шкоди для об'єктів, що підлягають кримінально-правовій охороні. Матеріальні збитки, які охоплюються поняттям істотної шкоди, описані законодавцем у чітких і конкретних кримінально-правових категоріях і, на відміну від істотної шкоди, що полягає у заподіянні наслідків нематеріального характеру, мають визначену нормативну базу встановлення. У теорії кримінального права не існує єдності позицій з приводу тлумачення змісту поняття «істотної шкоди». У широкому розумінні «істотна шкода» підлягає конкретизації у кожному окремому випадку з урахуванням конкретних обставин справи. Таким чином, істотна шкода характеризує наслідки як кількісно (масштаби, розмір порушення охоронюваних законом прав або інтересів окремих громадян, державних чи громадських інтересів чи інтересів юридичних осіб), так і якісно (визначає тяжкість таких наслідків). Також розглядаємо поняття істотної шкоди через його обсяг і відносимо наступні наслідки: матеріальні (майнова шкода: реальна шкода внаслідок протиправного вилучення, знищення або пошкодження майна, а також у вигляді витрат на відновлення; втрачена вигода); шкода, яка має фізичний характер (смерть людини, тілесні пошкодження); нематеріальні наслідки (не пов'язані з фізичним впливом, зміни в об'єкті посягання, внаслідок яких порушуються ті або інші інтереси суб'єктів, що охороняються кримінальним законом); майнова шкода у поєднанні з наслідками нематеріального характеру. У теорії кримінального права існує підхід, який полягає у тому, що істотною шкодою можуть визнаватися порушення охоронюваних Конституцією України чи іншими законами прав та свобод людини і громадянина (право на свободу й особисту недоторканність та недоторканність житла, виборчі, трудові, житлові права), підризу авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, порушення громадської безпеки та громадського порядку, створення обстановки й умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій, приховування кримінального правопорушення. Однак такий підхід не позбавлений недоліків, оскільки в даному випадку істотна шкода розглядається лише як суспільно небезпечні наслідки нематеріального характеру.

Таким чином, істотна шкода передбачена як суспільно небезпечний наслідок, який можна визначити, як шкоду (збиток), що

заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди, що негативно позначається на об'єкті посягання. Істотна шкода може мати майновий характер, а також виражатися в негативних наслідках фізичного, морального, іншого немайнового характеру. Таким чином, істотна шкода – це завжди негативні зміни матеріального та (або) нематеріального характеру в об'єкті, на який посягає суспільно-небезпечне діяння. Таким чином, ознака «істотна шкода» водночас виконує три функції: є об'єктивною ознакою, що характеризує суспільно-небезпечні наслідки діяння, виступає критерієм малозначності діяння та критерієм криміналізації діяння. Тобто, спричинення істотної шкоди свідчить про мінімальний рівень суспільної небезпечності вчиненого, крім того істотна шкода є своєрідною межею між кримінально протиправним діянням та правопорушенням, за вчинення якого не може наставати кримінальна відповідальність. У такому випадку в зміст істотної (значної) шкоди вкладено як матеріальну шкоду з відповідними критеріями її встановлення, так і можливу нематеріальну. Складність встановлення змісту імовірна саме у двох останніх випадках, тобто коли така шкода інтересам є суто оцінним поняттям або коли існують конкретні критерії оцінки одночасно з можливістю оцінити цю шкоду і як істотну нематеріальну.

Так, у примітці до ст. 364 КК України роз'яснено зміст поняття «істотна шкода» і вказується, що істотною шкодою у статтях 364, 364-1, 365, 365-2, 367 вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (тобто істотна шкода полягає виключно у спричиненні шкоди, яка має матеріальний вимір). Для наявності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК, необхідно також установити, що внаслідок допущеного службовою особою зловживання владою або службовим становищем заподіяно істотну шкоду охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Виходячи зі змісту визначення цієї ознаки, наведеного у п. 3 примітки до ст. 364 КК, і зважаючи на те, що її не диференційовано в КК, як це було раніше, на ту, яка полягає в заподіянні матеріальних збитків, і ту, яка має нематеріальний вимір, слід зробити висновок, що істотна шкода має виключно майновий характер. Остання включає в себе: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Розмір грошового відшкодування моральної шкоди не може включатись у зміст істотної шкоди (а так само й тяжких наслідків). Згідно п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 року № 15 «Про судову практику у

справах про перевищення влади або службових повноважень». питання про істотність шкоди вирішується з урахуванням конкретних обставин справи, але пропонуємо кваліфікувати як кримінальне правопорушення лише за умови доведення, що такі дії призвели до виключно матеріальних збитків. Наприклад, у ст. 190 КК України значна шкода визнається із врахуванням матеріального становища потерпілого та якщо йому спричинені збитки на визначену суму.

Наявність шкоди (збитків), тобто шкоди, яка може бути майновою або немайновою (моральною). Відповідно до ч. 2 ст. 22 ЦК майновою шкодою або збитками є: втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Згідно з ч. 2 ст. 23 ЦК моральна шкода полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Таким чином, моральна шкода полягає у приниженні честі, гідності, престижу фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи; у моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я; у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної); у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження громадського життя.

Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування. За загальним правилом, моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не було встановлено договором або законом. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди – пов'язане із наявністю в особи фізичного болю та (або) душевних страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів, знищенням чи пошкодженням її майна, а також приниженням честі та гідності фізичної особи, ділової репутації фізичної або юридичної особи. Таким чином, матеріальні збитки, які охоплюються поняттям істотна шкода мають різний розмір, а також відображають різний ступінь і характер суспільної небезпеки наслідків. Окрім того, аналіз законодавчих дефініцій поняття істотної шкоди показав, що вони не розкривають істотних ознак даного поняття, а стосуються лише окремих ситуацій, коли шкода від конкретно вказаних кримінальних правопорушень полягає у заподіянні матеріальних збитків.

І так, істотна значна шкода є різновидом суспільно-небезпечних наслідків кримінального правопорушення, які мають майновий характер, виражаються в негативних наслідках фізичного, морального, іншого немайнового характеру та мають неоднаковий розмір щодо окремих складів кримінальних правопорушень, а також виступають як критерій малозначності діяння та криміналізації діяння (є мінімально можливою межею, з якої настає кримінальна відповідальність) і шкода є істотною при певному розмірі, який неоднаковий щодо окремих складів кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. URL: [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua).
2. Юридична енциклопедія: В 6 Т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998р. Т. 6 891 с.

Крутевич М. М.,

старший викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗГВАЛТУВАННЯ

Останнім часом Кримінальний кодекс України (далі – КК) зазнає значних перетворень. До положень, що зазнали чи не найбільших змін, слід віднести норми про кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення проти статевої свободи та недоторканості особи. Так, із метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству 2011 року (Стамбульська конвенція, яка досі Україною не ратифікована) та посилення захисту дітей від сексуальних зловживань і сексуальної експлуатації у грудні 2017 року та березні 2018 року запроваджені зміни до статей розділу IV Особливої частини КК. Вказані зміни стосувалися не лише перегляду суворості покарань за ці діяння або їх кваліфікуючих ознак, а фундаментально змінили попередні й достатньо вдалі конструкції та концепти вітчизняного кримінального права. З метою захисту прав неповнолітніх 19 грудня 2019 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи» [1]. Зазначені зміни певним чином посилили відповідальність за статеві протиправні прояви. 19 грудня 2019 року у Верховній Раді України було ухвалено закон № 409-IX, який установив більш суворе покарання за згвалтування, вчинене щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди, та передбачив найбільш суворі покарання